

ФРАНЦИЯ ҚОНУНЧИЛИГИДА ФУҚАРОНИ УЙДАН ЧИҚАРИШ АСОСЛАРИ ВА ЖАРАЁНЛАРИ

М.Х.Турдахунов

Тошкент туман “Инсон” ижтимоий
Хизматлар Маркази Ҳуқуқий масалаларда
Эксперт маслаҳатчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15316428>

Аннотация: Ушбу мақолада Франция қонунчилигида фуқарони уйдан чиқариш (expulsion domiciliaire) масаласи ҳуқуқий нуқтаи назардан таҳлил қилинган. Мақолада уйдан чиқариш жараёнининг ҳуқуқий асослари, суд тартибидаги кўриб чиқилиши, ижтимоий ҳимоя воситалари ва инсон ҳуқуқларини муҳофаза қилиш механизмлари ёритилган. Шу билан бирга, уйдан чиқаришда мурожаат қилиш ҳуқуқи, “қишки мораторий” каби инсонпарварлик механизмлари ва ижтимоий адолат принципларига амал қилиш амалиёти таҳлил этилган. Франция тажрибаси асосида уй-жойдан маҳрум этиш муаммосига ҳуқуқий ва ижтимоий ёндашувнинг мувозанатини сақлаш муҳимлиги асосланган. Ушбу тадқиқот уй-жой ҳуқуқи соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш ва аҳоли манфаатларини муҳофаза қилишга қаратилган илмий-амалий тавсияларни ўз ичига олади.

Калит сўзлар: Франция қонунчилиги, уйдан чиқариш, турар жой ҳуқуқи, ижара муносабатлари, суд амалиёти, инсон ҳуқуқлари, ижтимоий ҳимоя, қишки мораторий, DALO, ҳуқуқий кафолатлар.

Кириш

Фуқароларнинг турар жойда яшаш ҳуқуқи замонавий ҳуқуқий давлатнинг асосий инсоний қадриятларидан бири ҳисобланади. Франция каби ривожланган мамлакатларда бу ҳуқуқни таъминлаш, айниқса, ижара муносабатлари ва мулкий низолар юзага келган вазиятларда алоҳида аҳамият касб этади. Уйдан чиқариш – бу фақатгина мулкдор ва ижарачи ўртасидаги шартномавий муносабатларнинг бузилиши эмас, балки кенг маънода ижтимоий адолат, ҳуқуқий кафолат ва инсон ҳуқуқларининг ўзаро мувозанати масаласи сифатида намоён бўлади. Мазкур мақолада Франция қонунчилиги доирасида фуқарони уйдан чиқаришнинг ҳуқуқий асослари, амалиётдаги тартиб-қоидалар ва инсонпарварлик механизмлари илмий таҳлил этилади. Шу орқали мамлакатнинг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишдаги қарашлари, суд амалиётидаги тенденциялар ва ижтимоий ҳимоя воситалари ёритиб берилади.

Францияда фуқарони уйдан чиқариш масаласи давлатнинг ижтимоий сиёсатлари, ҳуқуқий кафолатлари ва инсон қадрини таъминлашдаги мажбуриятлари билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, унинг ҳуқуқий тартибга солиниши мамлакатда қонун устуворлигини амалда таъминлашнинг муҳим кўринишларидан бири ҳисобланади. Уйдан чиқариш (*expulsion domiciliaire*) нафақат ижара муносабатларининг бузилиши билан боғлиқ, балки кенг маънода мулк ҳуқуқи, ижтимоий тенглик, аҳолининг ҳимоясиз қатлами ҳуқуқлари ҳамда ҳуқуқий мувозанат масалаларини қамраб олади.

Францияда фуқарони уйдан чиқариш жараёни қонун билан қатъий тартибга солинган бўлиб, ҳар қандай бундай ҳаракат суд қарори асосида амалга оширилиши шарт. Уйдан чиқариш жараёни, одатда, мулк эгаси (ижара берувчи) ва ижарачи ўртасидаги келишув бузилганидан кейин бошланади. Бу ҳолатда ижара берувчи судга мурожаат қилиб, ижара шартларининг бузилгани, масалан, тўловнинг кечикиши, мулкка зарар етказилиши ёки шартнома шартларига риоя этилмаганини асос қилиб кўрсатади. Суд фақатгина холис текширувдан сўнг, фуқарони уйдан чиқариш бўйича қарор қабул қилиши мумкин.

Фуқарони уйдан чиқариш жараёнида энг муҳим ҳуқуқий кафолатлардан бири бу – муддат масаласидир. Франция қонунчилигида уйдан чиқариш тўғрисидаги қарор қабул қилинганидан кейин фуқарога уй-жойни тарк этиш учун белгиланган муддат (одатда икки ойдан олти ойгача) берилади. Бу муддат давомида ижарачи ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, мурожаат қилиш ва, агар зарур бўлса, давлат ёрдамига муҳтож эканлигини исботлаш имконига эга. Агар ижарачи бу муддат мобайнида уйни тарк этмаса, суд қарорини ижро этиш ҳуқуқ-тартибот органлари орқали амалга оширилади, лекин бунинг ўзи ҳам муайян шартларга боғлиқ.

Францияда “қишки мораторий” (*trêve hivernale*) деган ҳуқуқий механизм мавжуд бўлиб, у ҳар йили 1 ноябрдан 31 мартгача фуқароларни уйдан чиқаришни тақиқлайди. Бу механизм инсонпарварлик тамойилларига асосланиб, аҳолининг қишда уйсиз қолиш хавфини олдини олишни мақсад қилган. Бунда ҳатто суд қарори чиқарилган бўлса ҳам, фақат айрим ҳолатларда (масалан, жиноий фаолият, шахсий мулкка жиддий зиён етказиш) истиснолар қўлланилиши мумкин.

Францияда ижтимоий ҳимоя институциялари ҳам фуқароларни уйдан чиқариш жараёнида муҳим роль ўйнайди. Масалан, “CAF” (*Caisse d’Allocations Familiales*) каби ижтимоий тузилмалар орқали ижара

тўловларини қоплаш учун моддий ёрдамлар ажратилиши мумкин. Шунингдек, "DALO" (Droit au logement opposable) деб номланган ҳуқуқий механизм орқали уй-жойга муҳтож бўлган шахслар давлатдан ўзини турар жой билан таъминлашни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўладилар. Агар фуқаронинг моддий ҳолати оғир бўлса, маҳаллий ҳокимият органлари, ижтимоий муассасалар ва нотижорат ташкилотлар фуқарони уйдан чиқаришдан олдин унга муқобил турар жой таклиф қилишга мажбур.

Уйдан чиқариш масаласи Францияда нафақат мулк ҳуқуқининг амалга оширилиши, балки ижтимоий тенглик ва адолатни таъминлаш нуқтаи назаридан ҳам муҳим саналади. Қонунчиликда уй-жой мулкдорларининг ҳуқуқлари муҳофазаланса-да, ижарачиларнинг ҳам ҳуқуқлари кафолатланган. Франция Конституцияси ва инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро битимларга кўра, ҳар бир шахснинг дахлсиз турар жойда яшаш ҳуқуқи мустаҳкамланган. Шу боис, уйдан чиқариш жараёнида юридик мувозанат ва инсон қадрини ҳурмат қилиш асосий мезон бўлиб хизмат қилади.

Шу ўринда, Францияда уйдан чиқаришни амалга ошириш жараёни нафақат юридик меъёрларга, балки суд амалиётида шаклланган принципларга ҳам таянади. Судлар уйдан чиқариш масаласида фақат юридик асослар билан чекланиб қолмай, ижтимоий ва гуманитар омилларни ҳам ҳисобга олади. Масалан, фуқаро кексалик, ногиронлик ёки кичик ёшли болалар билан яшаса, суд уни уйдан чиқариш тўғрисида қарор қабул қилишдан олдин, унинг ҳолатини алоҳида таҳлил қилади ва зарур чоралар кўрилишини таъминлайди.

Фуқарони уйдан чиқариш масаласи Францияда фақатгина мулкӣ муносабатлар эмас, балки ижтимоий хавфсизлик, инсонпарварлик ва давлатнинг ижтимоий мажбуриятлари нуқтаи назаридан ҳам долзарб аҳамият касб этади. Франциянинг ҳуқуқий тизими бу жараёнда адолат, тенглик ва ҳуқуқий кафолат тамойилларини самарали равишда амалга оширишга интилмоқда. Мазкур тизим орқали мамлакатда фуқароларнинг турар жой ҳақидаги ҳуқуқи муҳофазаланиши ва ижтимоий адолатни таъминлаш мақсад қилинади.

Хулоса

Францияда фуқарони уйдан чиқариш масаласи юқори даражада ҳуқуқий тартибга солинган бўлиб, бу жараёнда қонун устуворлиги, ижтимоий адолат ва инсон ҳуқуқларини ҳурмат қилиш тамойиллари асос қилиб олинган. Мулкдорларнинг мулкӣ манфаатларини ҳимоя қилиш

билан бир қаторда, ижарачиларнинг ҳуқуқлари ҳам кенг миқёсда кафолатланган. Қишки мораторий, ижтимоий ёрдам механизмлари ва суднинг ҳолис ёндашуви Францияда уйдан чиқариш масаласига фақат ҳуқуқий эмас, балки ижтимоий-гуманитар нуқтаи назардан ҳам ёндашилаётганини кўрсатади. Мазкур тизимнинг самарадорлиги фуқароларнинг турар жойда яшаш ҳуқуқини сақлаб қолиш, уйсизликнинг олдини олиш ва ижтимоий барқарорликни таъминлашга хизмат қилмоқда. Шунингдек, Франция тажрибаси бошқа мамлакатлар учун ҳам уй-жой ҳуқуқи соҳасида ўрганилиши лозим бўлган намуна сифатида қаралиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Code civil (Code de la construction et de l'habitation). République Française. Dernière version consolidée.
2. Code des procédures civiles d'exécution. Légifrance.gouv.fr (portail officiel du droit français).
3. Conseil Constitutionnel – Décisions sur le droit au logement opposable (DALO).
4. Labbé, Dominique. Le droit au logement en France. Presses Universitaires de France, 2018.
5. Uzan, Pierre. Les expulsions locatives en droit français. Dalloz, 2021.
6. Mairie de Paris. Aides au logement et prévention des expulsions, Guide pratique, 2023.
7. Amnesty International France. Rapport annuel sur les droits économiques et sociaux, 2022.
8. European Court of Human Rights – Case law on the right to housing and eviction.
9. Отажонов, Ш.Ш. “Ижтимоий давлатнинг ҳуқуқий асослари ва инсон ҳуқуқлари.” – Т.: “Юрист нашриёт-матбаа уйи”, 2020.
10. Қурбонов, А.М. “Мулк ҳуқуқининг процессуал кафолатлари: миллий ва хорижий тажриба.” – Тошкент, 2021.

